

В. Д. КУШЕВСКИ

ЗА УЛОГАТА НА НАСТАВНИКОТ ПО ИСТОРИЈА ВО МАРКСИСТИЧКОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТУВАЊЕ

На наставата по историја ѝ припаѓа едно од почесните места во реализацијата на битната задача на нашето училиште: да воспитува и формира социјалистичко поколение, вооружено со неопходни знаења, подготвено за свесно и активно чување и развивање на придобивките на Народната револуција, на негување на нејзините традиции и изградбата и одбраната на социјалистичката татковина. Зашто марксистичкото разбирање на историскиот процес е најважниот компас којшто им помага на учениците правилно да го сфатат општиот тек на развитокот на општеството и на нашите народи. Ова дотолку што историјата, а и наставата по историја, го има како свој научен и методолошки фундамент историскиот материјализам. Имено, историскиот материјализам како наука и како методолошки пристап овозможува во согледувањето и откривањето на општите закони на развојот на општеството. Знаењето, и овладувањето на тие закони како метод на спознанието е од значење не само за сфаќање на историското минаато туку согледување на историската перспектива, ориентација во современите прогресивни општествени текови, а со тоа станува материјална сила во борбата за револуционерно преобразување на светот, во борбата за изградба на самоуправното социјалистичко општество.

I

Наставникот треба солидно да ги познава и да се користи со теоретските основи на педагошките дисциплини, пред сè на методиката на наставата по историја, да ги проучи и познава образовните и воспитните задачи, а посебно оние кои се однесуваат до изградувањето на марксистичкиот поглед на свет. Зашто оној наставник кој солидно не ги познава зачадите што во тој поглед ги има наставата по историја, методите, формите и средствата низ кои ќе се делува врз марксистичкото орбазо-

ние и воспитување, кој го нема пред себеси осветлен патот што ќе го доведе до реализирање на набележените задачи, тој не ќе може успешно да ги реализира.

Впрочем, за согледување на нашата задача ќе се потсетиме на некои искажувања на класиците на марксизмот во поглед значењето што тие ѝ придавале на историјата како наука.

Пред сè во своите теоретски и политички трудови тие се свртувале кон историјата, при што укажувале на важноста на изучувањето и познавањето на историското минато. Впрочем, врз научен приод и длабокото познавање на историјата резултирале и капиталните дела на Маркс, Енгелс и Ленин. На пример, својата теорија за тоа дека капитализмот не е вечен, односно дека претстои победа на новото бескласно општество, Маркс и Енгелс ја поставиле на научни основи врз проучувањето на историскиот развој на општеството. А познато е дека младиот Енгелс пишувал дека „историјата е за нас сè и таа се цени од нас повеќе, отколку било кое најдобро филозофско учење...“ За тоа како Ленин гледал на значењето на историјата го приведуваме следново негово искажување: „... кон прашањето на појавата на капитализмот, на експлоатацијата помеѓу луѓето, за социјализмот, за тоа како се појавил социјализмот, кои услови го родиле — кон секое такво прашање може солидно со сигурност да му се пријде само ако се фрли историски поглед на сиот негов развој воопшто“. (Ленин, Сочинения, т. XXIV, стр. 365).

Но за нас е од значење да подвлечеме дека научните поставки на Маркс, Енгелс и Ленин во поглед на развојот на општеството, не беа ниту се празна теорија. Имено, согледувајќи ги законите на општествениот развој на своето време тие биле во состојба да го согледаат перспективниот развој и спрема тоа да ја сообразат и насочат својата практична револуционерна дејност и акција, па и да укажат на правците, на текот на одделни настани. Во оваа смисла треба да ја споменеме Марксовата мисла дека не е целта само да се знаат историските законитости, туку како светот да се измени, како и таа на Ленин дека историјата дава одговор на прашањето: „... по каков начин напредното човештво може да го забрза и олесни раѓањето на новото општество“, имено дека „изучувањето на историјата го олеснува свесниот избор на средствата, начините и методите за борба кои ќе бидат во состојба при најмалку расходи на сили да дадат најголеми и најтрајни резултати“. (Ленин, Сочинения, т. VII, стр. 83).

Ова го потврдуваат и историските примери, посебно времето кога рускиот пролетаријат на чело со Болшевичката партија тргна во рушењето власта на буржоазијата во Октомври 1917 година. Во оваа смисла потсетуваме на еклатантниот пример — на генијалните Ленинови „Априлски тези“. Освен тоа, подготвувајќи и водејќи го рускиот пролетаријат кон социјалистичка револуција, Ленин темелно ја проучувал историјата на претходните

обиди на пролетаријатот да ја земе политичката власт. Оттука одлуката на Ленин за избор на моментот на востаничкиот акт на 7. XI. 1917 година претставува, тукуречи, класичен пример на генијалната Ленинова револуционерна стратегија и тактика.

Во тој поглед можеме да наведеме примери и од нашата најблиска историја. Имено, V-тата земска конференција на КПЈ означува не само правилна марксистичка анализа и оценка на дадената историска ситуација како во земјата така и надворешно воено-политичка, туку нејзините решенија и заклучоци во извесна смисла значат и предвидување на настаните и според тоа одење во пресрет на истите со јасна програма за акција и работа на југословенските комунисти, на КПЈ. Зарем не се потврдија одредените претпоставки што ги истакна другарот Тито во својот реферат одржан на таа Конференција како на пример, за тоа дека југословенската буржоазија — поаѓајќи од своите класични интереси — го подготвува и дека ќе го изврши предавството на земјата. А има и други такви примери, на историско-судбоносни моменти од нашата најнова историја кога нашето партиско раководство заземало правилни ставови. Така беше и со востаничката 1941, потоа времето на нападот на Информбирото во јуни 1948 година врз нашата Партија, и кога лебдеше опасноста за независноста на нашата земја.

Изнесените примери повторно нè инспирираат да го истакнеме значењето на проучувањето на историјата не само за возрасните туку и за младите, да ги ориентира во настаните кои се случуваат околу нас, зашто изучувањето на минатото ни помага да се најдат историските корени на современоста. А тоа е крајната конвенција на наставата по историја, т.е. разбирање на современите текови на општествениот живот, и да ги подготви кон свесно учество во него, за очувување и натамошно развивање на револуционерните придобивки, на самоуправните социјалистички односи во нашата земја, за поарна иднина на човештвото.

Меѓутоа, трајни марксистички идејно-политички убедувања наставникот ги постигнува не само преку обработката на законите на општествениот развој, на историските категории или поими, преку изводите на теоретските поставки на научниот социјализам и сл., т.е. само со обрнување внимание предимно на образовната страна, туку и на воспитното значење на овие, а и другите наставни содржини. Тоа пред сè треба да се акцентира во наставата по историја за разлика на пример од предметите како што се филозофијата, социологијата, политичката економија и сл. Зашто и другите наставни содржини се составка на марксистичкото образование и воспитување, на изборот на напредните животни идеали, и сл. Во тој поглед посебно место и значење имаат оние од историјата на меѓународното и југословенското работничко револуционерно движење. Имено, историјата на борбата на работничката класа, на напорите и жртвите кои се вложувани

нерните борби за победата над класниот непријател, потоа на борбата за изградбата на социјалистичкото општество таму каде за победата на идеите на Маркс, Енгелс и Ленин, на револуциопролетаријатот — под водството на комунистичките партии — е на власт, вклучувајќи ги и современите успеси и преокупации во изградбата на самоуправниот социјалистички систем кај нас — е значаен наставен материјал со којшто наставникот по историја ги запознава младите. Во контекстот на овие наставни содржини, големо значење за марксистичкото образование и воспитување имаат и животописите, т.е. револуционерниот животен пат на истакнатите лидери на меѓународното работничко и комунистичко движење. Овде пред сè го издвојуваме примерот на основачите на марксизмот-ленинизмот Маркс, Енгелс и Ленин, потоа на другарот Тито, Ѓуро Ѓаковиќ, Моша Пијаде, Борис Кидрич и другите херои од времето на револуционерните борби, вклучувајќи ја и Народноослободителната војна и Револуцијата, како и повоениот развој на нашето и меѓународното работничко и комунистичко движење. Зашто спрема оние кои се бореле за победа на таквите свои идеали, па и го дале својот живот за правата на работничката класа, за делото на социјализмот, учениците покажуваат посебен интерес и љубов. Со своето дело тие личности влијаат мошне силно и врз формирањето на марксистички идејно-политички поглед на свет кај младите зашто тие се на страната на политичките, социјалните и националните идеали за кои се бореле и гинеле. Посебно е значењето на примерот на историските личности за формирањето на моралната личност на ученикот, за да бидат непоколебливи, истрајни, неустрашиви, готови да го положат и својот живот за делото и сл.

Во оваа смисла ги напоменуваме и оние наставни содржини од историјата на меѓународното и југословенското револуционерно работничко движење низ кои раководителот на наставниот процес по историја треба особено да ги упатува учениците за живниот правилен став спрема различните гледања — кои не само што се непријателски спрема учењето на Маркс, Енгелс и Ленин, туку и спрема оние кои се окарактерисани како опортunistички идејни струења. И овој материјал, имено, од историјата на работничкото движење — почнувајќи уште од непомирливата борба на Маркс, Енгелс и Ленин, против таквите штетни, всушност контрареволуционерни појави, а за победа на својата револуционерна теорија и линија, за нејзиното претворање во револуционерна теорија и практика во борбата на работничката класа^{*)} — се наоѓа, тукуречи, главно во рамките на наставата по историја. Имено, наставникот-историчар треба да ја согледува својата за-

---

*) Тоа се содржини од историјата на борбата на револуционерниот марксизам против прудонистите, бакунистите, тредјунионистите, социјалдемократија од времето на II-та интернационала, потоа од борбата на Ленин против меншевиците, есерите и другите опортunistички струења.

дача и одговорност во поглед посебната важност на овој наставен материјал за правилното марксистичко-ленинистичко ориентирање на младите во така сложените специфични услови низ кои поминувале историјата на борбата на работничката класа во низа земји, а и денес од гледиште на актуелната борба против оние реформистички работнички струења во редовите на работничкото движење во низа земји во светот. Зашто и во денешни услови катадневната борба на нашиот СКЈ против различните антисоцијалистички, бирократски, технократски, етатистички и либералистички појави во југословенското социјалистичко самоуправно општество има особено значење за идејно-политичкото воспитување во духот на непомирливиот однос спрема таквите струења. Освен тоа и борбата против буржоаските преживелици во свеста на луѓето, особено сред младината како во областа на политичката така и во поглед на другите сфери на општествената надградба — културата пред сè — има вонредно значење за идејната марксистичка насоченост на наставата по историја.

Атеистичкото воспитување кај учениците е една од главните компоненти на марксистичкото образование и воспитување, во прв ред низ наставата по историја. Притоа ја имаме предвид не само големата шанса и предности што во поглед на атеистичкото воспитување ја има наставникот-историчар кога на конкретен материјал укажува на никулците на разните религии, за нивната класна суштина и реакционерност, откога и како ги ползувале експлоататорските класи, како тие еволуирале и тн., туку отворената, искрената и длабоката атеистичка убеденост, расположение и став на наставникот по историја. Зашто личниот пример на наставникот како атеист, односно неговото практично поведение во животот во тој поглед игра битна улога во атеистичкото воспитување во наставата. Во врска со оваа важна задача на наставата по историја, познатиот советски теоретичар на методиката на наставата по историја П. С. Лејбенгруб укажува дека „... Правилното научно сфаќање на законите на развојот на природата и општеството, активното и свесното учество во комунистичката изградба — тоа е најдоброто оружје против религиозните заблуди“^{**)}

Трајни марксистички идејно-политички сфаќања, убедувања и идеали, наставникот постигнува и преку воспитувањето на учениците во духот на југословенскиот социјалистички патриотизам, во духот на дружбата и соработката помеѓу народите, во духот на пролетерскиот интернационализам и интернационализмот воопшто.

Да ја земеме за пример историјата на Народноослободителната војна и Револуцијата. Фактот што по својот карактер таа претставува не само војна за ослободување туку и социјалистичка

---

^{**) П. С. Лејбенгруб, Дидактичките требования к уроку историја, Москва 1960, стр. 39.}

револуција изведена во специфични историски услови значи дека е мошне комплексна материја и доколку наставникот поверодостојно и посестрано ја обработува и интерпретира, дотолку тој ги експонира разновидните по својот вид и карактер воспитно-образовни содржини што овој материјал ги има токму во поглед на марксистичкото образование и воспитување, посебно кај учениците од II степен на школувањето. Затоа наставникот мора и од теоретски аспект да им приоѓа на одделните прашања од Народноослободителната војна и Револуцијата како, на пример, на 1941, која не е само востанички туку и револуционерен чин, на решавањето на националното прашање во неа, или на прашањето на власта, на улогата на КПЈ како хегемон на работничката класа и раководен идејно-политички фактор во Народноослободителната војна и Револуцијата и тн. Значи и овие кратки наспомнувања и примери нè уверуваат дека во идејно-воспитен поглед наставникот — историчар треба посебно да наблегнува во историјата на Народноослободителната војна и Народната револуција. Зашто овде не се работи само за тоа учениците да ја знаат и да ја почувствуваат со пламени доживувања величината на жртвите и резултатите на оваа наша епопеја за слободата и независноста на татковината, туку да ја поимат и како социјалистичка револуција во која се удрени темелите на нашиот социјалистички самоуправен општествен поредок, изразени како п р и д о б и в к и на НОВ и Револуцијата.

Важноста на реченово произлегува и од тоа што нашата социјалистичка самоуправна заедница се изградува врз идеологијата на марксизмот — ленинизмот. А нашата заедница е заинтересирана во училиштата да се изградуваат граѓани со висока социјалистичка свест. Имено, низ научниот третман на материјалот по историја — што е претпоставка за нејзината марксистичка идејно-политичка проткаеност и насоченост — ученикот и идниот граѓанин на оваа земја треба да го согледува п р о г р е с и в н и о т од по кој се движело и се движи човештвото во својот историски развој, да го сака сè она што е во историјата прогресивно, хумано, да го мрази реакционерното, предавничкото и сл., потоа да се делува врз чувствата, во идеен поглед да биде на страната на оние кои страдале и страдаат заради експлоатација, на страната на поробените народи, особено оние кои се под колонијално и неоколонијално ропство, кои се жртви на туѓите интереси или агресивната политика на одредени империјалистички сили. А неколонијалното ропство и експлоатацијата на работните маси на југословенските народи, страдањата, политичкото и националното угнетување — споредени со сегашната слобода, треба да го развиваат чувството и свеста за она што нашите народи им оставиле на сегашните генерации, да се чува и брани она што е здобиено со стотици илјади жртви. Се разбира, во наставата по историја не треба да се задржуваме само врз развивањето и осознавањето на мо-

ралната историска одговорност на современите поколенија само во однос на својата земја — татковина, туку преку неа и спрема сите прогресивни сили и придобивки на човештвото, за натамошниот негов напредок, имено, ученикот да се почувствува како дел од прогресивното човештво.

Во тоа огромна улога има пак примерот на моралната личност на наставникот по историја.

II

Овие и другите прилично сложени задачи на наставата по историја бараат од историчарот — наставник не само познавање на стандардните историски содржини туку солидно и сестрано марксистичко образование и доволна упатеност во хуманитарните науки кои се тесно поврзани со историската, како што се: политичката економија, правото, филозофијата, социологијата, потоа културното творештво и во сите сфери на животот. Исто така, наставникот — историчар мора да има и неопходна политичка култура и да се интересира за актуелните настани кај нас и во светот.

Се разбира, ова е можно само покрај речените услови и врз основа на солидната марксистичка теоретска подготовка. На пример, не може да образува и да воспитува во марксистички дух оној на кого не му се јасни теоретските основи на марксистичката наука за развојот на општеството, а и на другите научни подрачја од општествената база и надградба.

Но и тоа не е сè. Имено, скоро во сета литература по методика на наставата по историја каде се зборува за личноста на наставникот е нагласено дека тој треба да биде д л а б о к о у б е д е н марксист кој искрено и страшно ќе ја толкува науката и идеите на Маркс, Енгелс и Ленин. Тој треба да е воодушевен и непоколеблив приврженик, толкувач и пропагатор на нашиот самоуправен систем кој се засновува врз марксистичко-ленинистичкото учење, кој е директен негов продолжувач по поглед изградбата на социјализмот, — заснован врз неговите поставки за ослободувањето на трудот, кој процес се извршува во нашето општество кого го сочинуваат како основни клетки, асоцијации на здружен труд, на управувањето на непосредните производители, на одумирањето на државата изразено во наши услови преку демократизацијата и новата улога на државниот апарат и др

Зашто од искрената и безрезервната идејна и политичка определеност и ангажираност која произлегува од марксистичката убеденост на личноста на наставникот на страната на прогресивните општествени текови што ги остварува нашата работничка класа на чело со СКЈ, зависи и степенот на убеденоста кај него-

вите воспитаници во она за што тој ги учи од областа на марксизмот-ленинизмот и за нашата стварност и за општествениот развој воопшто.

Ова е од особена важност со оглед и на фактот дека историчарот — наставник има големо предимство во поглед идејно-политичкото воспитување на младите поколенија врз марксистички основи за што тој тоа го врши на **конкретен** материјал, низ живата историска стварност, што го чини тоа воспитување мошне ефектно, убедливо, посестрано и потрајно, зашто ги опфаќа сите страни на општествениот живот, како на базата така и на надградбата. Имено, поцелосна и заокружена слика на општеството дава токму историчарот — наставник низ наставата по историја.

Во остварувањето на набележаните задачи на оваа настава, една од основните претпоставки е и личноста на наставникот, нејзината морална цврстина. Зашто доколку моралниот лик на наставникот е на високо ниво, дотолку ќе делува и со својот личен пример, со својата принципиелност во идеолошки поглед и тоа не само вербално туку и на дело, во секојдневната животна практика. Така, на пример, политичката и воопшто општествената активност на наставникот по историја мора да биде на висина, меѓу другото, и затоа што тоа му обезбедува правилно идејно-политичко ориентирање во нашите актуелни општествени текови и прашања што е, впрочем, неопходност и за примената во наставната работа на наставниот принцип — актуелизација на наставниот материјал. А таквата општествена ангажираност на наставникот мошне позитивно влијае и врз учениците и тие со време да се вклучуваат во општествено-полезни дејности.

По својата природа наставникот — историчар мора да биде активна личност, во поглед стекнувањето на нови знаења врз основа на пратењето и информирањето за најновите резултати на историската наука која изнаоѓа и презентира нови содржини, кои наставникот треба да ги знае и внесува во својата наставна работа. Таквата негова љубопитност и жед кон нови сознанија за својата специјалност — како израз на неговата љубов кон предметот и позивот — треба да ја согледаат и учениците со што нивниот наставник, како современа прогресивна личност, и во тој поглед ќе им служи како пример.

Во врска со последново ќе го подвлечеме и класичното правило за неопходноста од свесна како индивидуална така и опште-

ствена ангажираност врз стручното доизградување и усовршување на тој „инженер на човечката душа“ — како што се изразил за наставникот другарот Владимир Бакариќ, во поглед на продлабочувањето на неговите теоретски и стручни знаења од областа на марксизмот како теорија и пракса на работничката класа, а и на неговото методско оспособување за да ја извршува наставата врз посовремени основи.

На крајот ја приведуваме и мислата на великиот руски и светски класичар во областа на литературата Лав Николаевиќ Толстој, познат и по своите педагошки идеи, кој во оваа смисла го вели следново: „Со оглед на тоа што наставната работа е уметност, нејзиното доизградување и совршенство се недостижни, а нејзиниот развоток и усовршување е бесконечно“.